

H. N. Clausens store udenlandsrejse 1818—20 betegnes af ham selv (Optegnelser, 1) som et hovedpunkt i hans »aandelige Fri-gjørelses og Udviklingshistorie«. For udformningen af hans religiøse, teologiske og kirkepolitiske indstilling blev opholdet i Berlin og mødet med Schleiermacher afgørende; almenmenneskeligt og ikke mindst æstetisk betød især den italienske rejse meget for den mangesidigt dannede og interesserede unge teolog. Desværre er Clausens rejsedagbog delvis tilintetgjort (brudstykker er udgivet af Carl S. Petersen 1918), men enkelte af hans breve fra rejsen er bevarede. 1936 offentliggjorde Skat Arildsen i *Personalthistorisk Tidsskrift* 3 af dem (til P. E. Müller), og nu har Bjørn Kornerup samlet 9 andre *Rejsbreve fra H. N. Clausen 1818—20* til en med megen smag udstyret lille bog (Kbh. 1946, VIII + 99 sider). De fleste af disse breve er stiledede til Clausens velyndere, Johan v. Bülow, Fr. Münter, Jens Møller og Børge Thorlacius, og deres tone og indhold — og kildeværdi — er naturligvis præget heraf, men de læses alle med fornøjelse. Brevenes største værdi forekommer mig at ligge i det indtryk af den unge Clausens personlighed, de giver. Derudover indeholder de en del oplysninger om hans rejseoplevelser og studier, men kun et par antydninger af hans daværende politiske standpunkt; hans politiske interesse var iøvrigt dengang næppe synderligt levende.

7 af brevene er fra Italien. »Intetsteds har jeg fundet ikke blot den Næring for mine aandelige Interesser . . . men ogsaa Evnen til at nyde i fulde Drag saaledes forhøjet som i Rom«, siger Clausen i sine erindringer (Optegnelser, 91), og brevene bekræfter det. Ordene nyde og nydelse kommer stadig igen, et sted i forbindelse med kirkelig andagt (s. 43). Overalt mærkes Clausens stilsans og i bedste og videste forstand æstetisk betonedede holdning, der ikke blot præger hans opfattelse af naturen (som han iøvrigt betragter hovedsagelig fra den maleriske side, s. 56 f., 73 f.), af kunstværker og musik, men ogsaa farver hans dom over mennesker (se f. eks. hans karakteristik af den italienske befolkning s. 28 f.) og — som ovenfor antydnet — rækker helt ind paa det religiøse omraade¹. Takket være Johan Bülows æstetiske interesser indeholder især brevene til ham gode bidrag til belysning af Clausens kunstneriske smag. Han foretrækker blandt florentinerne Fra Bartolommeo og anser Rafael for den største blandt malerne, men er uden sans for Michelangelos kunst, som bærer »Præget af en Aand, der var skabt til noget Stort, men tillige af den vilde,

¹ Jfr. hans senere udtryk om den kirkelige union, citeret af Jørgen Larsen (H. N. Clausen I, 97): at billedet af den »synlige kirkelige Enhed og det aandelige Broderskab indtog og henrev ham ved sin Skjønhed«.

trodsende, overmodige Character, der hindrede den fra at blive, hvad den kunde være blevet» (s. 60 f, 63 f). Efter sit naturel tiltrækkes Clausen af det rolige og harmoniske. I den henseende ligner han sine mere oprindelige ældre samtidige Oehlschlæger og Thorvaldsen, hvem han siden i en mindetale kaldte »Danmarks største Mand, vor Tidsalders største Kunstner«.

Brevene er som det kunde ventes mønsterværdigt udgivne. Kommentaren er, saavidt den rækker, fortræffelig, men henvender sig til en temmelig snæver kreds. Hverken latinske, græske eller italienske citater er oversat, og ogsaa m. h. t. realia forudsætter den lærd udgiver en ikke almindelig klassisk og universalhistorisk dannelse hos læseren. Hvor mange kan paa staaende fod forklare, hvad Clausen mener med at ønske »Clothos Teen« i sin haand (s. 53), eller sige, hvem Angelus Politianus og Marsilius Ficinus var (s. 59)?

Poul Bagge.

Adskillige af de mænd, som i de sidste aartier før reformationen beklædte de nordiske bispesæder, var ubetydelige, pengegridske og herskesyge personer, som ved deres færd bidrog til at styrke uviljen mod katolicismen. Der er dog ogsaa enkelte fromme og dygtige mænd blandt senkatolicismens prælater som f. eks. Ove Bille i Aarhus og hans forgænger som Christian II.s kansler Erik Valkendorf, der i 1510 blev ærkebiskop i Trondheim. Den norske historiker Lars Hamre har i bogen *Erik Valkendorf. Trekk af hans liv og virke* (Oslo 1943, 114 + 9 s.) givet en skildring af denne danskfødte adelsmand, som blev den norske kirkes primas og kom til at udføre et stort arbejde for sit nye, norske fædreland. Som kansler ledsagede han den unge prins paa rejsen til Norge. Denne lærte at sætte pris paa ham, og da den norske ærkebispesæde i 1510 blev ledig ved ærkebiskop Gautes død, lykkedes det prinsen at faa kong Hans til — imod haandfæstningen — at støtte hans kandidatur i Rom.

Valkendorf viste sig hurtigt som en dygtig administrator og en nidkær kirkens mand, der med stor energi tog sig af stiftets forhold og paa mange omraader udfoldede et rigt initiativ. Han vandt sit kapitels venskab, men forholdet til kongen kølnedes efterhaanden. Hamre mener, at den vigtigste grund hertil maa søges i hans sammenstød med de kgl. lensmænd Jørgen Hansen i Bergen og Hans Mule paa Akershus, som vilde gøre indgreb i kirkens gamle rettigheder. Hamre giver en udmærket redegørelse for de forskellige stridsspørgsmaal, men er maaske lidt for til-